

ДЕРЖАВОТВОРЧА РОЛЬ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ІВАНА ФРАНКА

В статті досліджуються погляди Івана Франка на проблеми українського державотворення. Обґрунтовується значення та важливість ідей мислителя щодо необхідності виховання високоосвіченого молодого покоління для реалізації «національного ідеалу». Доводиться актуальність національної концепції Франка в контексті сучасності. Ключові слова: Франко, молодь, інтелігенція, національний ідеал, державність

Кожна нація своїми коренями заглиблена в минуле. Це минуле в певному контексті є найглибшою та найбагатшою криницею життєвої мудрості, яка акумулювалася в певному історичному досвіді, культурі, творчій спадщині та ідейних здобутках національної мислительської еліти. Як наголошував Іван Франко «кожда доба історична – се дерево. Корінням воно стоїть глибоко в минулих часах, а його крайні парості врастають також далеко в будуще» [9, 134]. На превеликий жаль нашому суспільству не вистачає «мужності» щодо об'єктивної, відкритої та різносторонньої дискусії з приводу переоцінки багатьох історичних подій та процесів, а також стосовно діяльності певних особистостей знакових не тільки для свого часу, а й майбутнього. На думку С. Возняка зміст діалектики життя полягає в тому «що нове виростає на базі старого, але не за рахунок його відкидання, ігнорування забуття, а вдумливого «Заперечення заперечення» – утримання, збереження всього кращого, позитивного, що було в минулому. Це цілком стосується ідейної спадщини, теоретичного доробку мислителів, які акумулювали в собі досягнення науки й суспільно-історичного досвіду» [2, с.127].

Віковічні поневіряння та змагання українського народу за свою державність та незалежність особливо бентежили багатьох українських мислителів минулого та несли їхню думку до пошуків шляхів вирішення цієї найболючішої національної проблеми. «Великі люди, генії є такими тому, що вони дивляться глибше і далше інших, прагнуть нового, кращого, досконалішого сильніше, ніж інші» [2, 127]. Саме до таких людей і належить Іван Франко. Мислитель крізь час побачив, що на нашу землю грядуть великі переломні події та зміни та попереджав про них. Усвідомлюючи ключову роль молоді в розбудові української держави мислитель понад усе прагнув щоб молодь була підготовлена до них.

Аналіз останніх публікацій з цієї проблеми засвідчує, що дослідженнями соціально-політичних поглядів Івана Франка займалися багато науковців. Серед сучасних вагомих досліджень особливу увагу привертають праці С.Возняка, Д.Павличка, А.Пашука, В.Мазепи, Р.Вишнівського та ін.

Д.Павличко переконує нас, що Іван Франко не сумнівався, що прийде день коли питання самостійності української держави гостро постане в Європі та не завершиться до того часу поки не вирішиться. Досліджуючи творчість мислителя в контексті проблеми державотворення, науковець доходить висновку, що Франка не можна сприймати як політика минулої доби – його передбачення й заповіді належать нашому часові» [6, 31]. Націотворчі ідеї І. Франка є неоціненні для сучасного розвитку України, – доводить С. Возняк. Та на жаль, уважає дослідник, вони не повною мірою задіяні. На його переконання найважливішу роль в консолідації української нації Франко відводив інтелігенції [2, с.129]. Р.Вишнівський, акцентує нашу увагу на тому що Франко з «особливою тривогою та надією дивився на українську молодь, яка виховується у середовищі, позбавленому національного духу. А тому весь свій творчий потенціал спрямував на те, щоб виховати з неї нову, високоосвічену інтелігенцію, яка б понесла потім передові суспільні думки й наукові досягнення в народ» [1, 30].

Ґрунтовний аналіз досліджень з філософської та соціально-політичної спадщини Івана Франка дозволяє говорити про актуальність нашої розвідки в царині теми «національного ідеалу» письменника. Відсутність цілісного осмислення в науковій літературі стосовно бачення Франком ролі молоді в контексті державотворення, зумовили вибір теми нашого дослідження,

метою якого є спроба осмислення вагомості ідей Івана Франка щодо важливості залучення молодого покоління до державотворчих процесів сучасної України.

Думки та ідеї, що стосуються окресленої проблеми знайшли своє відображення в багатьох творах Івана Франка, зокрема в працях «Одвертий лист до галицької української молоді», «Двоязичність і дволичність», «Поza межами можливого» тощо. Також в художній творчості та поезії, до прикладу це поема «Мойсей» та повість «Захар Беркут», поезіях «Вічний революціонер», «Не пора, не пора...» та ін.

Як ми вже згадували, Франко передбачував що у світі грядуть значні буревісні події, які призведуть до великих глобальних суспільних змін. Мислитель розумів що вони особливим чином зачеплять нашу Батьківщину. Глибокий аналітичний розум Франка передбачав яким ризикам та випробуванням може піддатися українська нація в майбутньому, тому понад усе прагнув і докладав до цього всіх зусиль, щоб український народ був готовий протистояти їм. Найбільшу надію за майбутнє нації мислитель покладав на молоде українське покоління. Звертаючись до молоді у праці «Одвертий лист до галицької української молоді» мислитель намагався її застерегти: «приходить велика доба, і горе нам, горе нашій нації, коли велика доба застане нас малими і не приготовленими!» [5, 577]. Франко запитує молодь: «чи подумали Ви над сим, куди можуть понести нас ті рухи, якою луною в особистім житті кожного з нас можуть відбитися ті переміни і які обов'язки на кожного з нас накладає теперішня хвиля? Мені здається, що як люди, обдаровані свідомістю і даром думки, ми всі повинні про се думати, думати більше й інтенсивніше, ніж про все інше, що нас цікавило досі» [5, 577].

Франка сильно непокоїла суспільна байдужість та відсутність розуміння тих небезпек, які скоро постануть перед українським народом. Він до останнього надіявся і чекав на сигнали тривоги з боку преси, з боку тих «що люблять видавати себе за батьків і провідників народу», зізнався мислитель молоді в своєму листі. «На жаль, – констатує мислитель, – я не діждався цього. Значна частина тих наших світочів, опанована театральними питанням, не бачать поза ними світла; інші що заховали собі в тій справі незалежність суду і дивляться на неї критично, чи відваги піднести свій голос і вказати ясно і виразно величність теперішньої хвилі і великий трагізм нашого положення в ній і неминучу конечність – якнайшвидше, якнайосновніше змінити курс нашого національного корабля, настроїти всі наші думки, плани, програми на інший діапазон» [5, 580].

Франко, доводить Д. Павличко, був переконаний «що головний ворог України як держави і нації не десь там за кордонами, а в ній самій. Це – вимуштрований віками неволі страх мало не кожного українця бути патріотом, шанувати понад усе свою національну гідність, обстоювати і світове значення української історії та духовності» [6, 31]. Виходячи з цього Франко усвідомлював наскільки важливим є виховання національної свідомості та патріотизму в молодого покоління. «Національне виховання у своїй глибшій сутності – це творення і безупинне удосконалення нації, тобто це виховання для потреб нації [1, 31]. Розумів мислитель також те, що український народ, якого постійно роз'їдала кривда і нужда зневірився у своїх сподіваннях на власну державу. Та не втратив віри народ сам мислитель:

...Та прийде час і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі
Труснеш Кавказ, вмережишся Бескидом
Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі [10, 214].

Однією з причин минулих невдач щодо здобуття незалежності нашої держави є, на думку Франка, «політична безсилість народу... Народ єсть тая родима скала, на око холодна й пасивна. Але во внутрі її дримають іскри великого огню. Треба, доброї сталі, треба смілої і совісної праці, щоби з того каменю викрисати іскру» [11, 317,]. На жаль ці слова Франка стали пророчими. Наша Батьківщина пережила жахливе століття. Це дві світові війни, страшний тоталітарний комуністичний режим, який відзначився голодомором, вивезенням в Сибір та розстрілами наших співвітчизників, тотальним знищення всього українського. На щастя, ці випробування вже в минулому, українська державність про яку мріяв Франко, звершилася. Але не всі сподівання нашого генія збулися. Той суспільний національний ідеал, який виношував в своєму серці та розумі мислитель і про втілення якого мріяв, ще необхідно втілити в життя. І мечем, який буде викресувати іскри, з кременю, з яким порівнював Франко український народ, мають бути не

наші вороги та біди, а високоосвічене молоде українське покоління, заповідав мислитель. А тому постійно рекомендував громадськості створити в суспільстві всі максимально необхідні умови для гармонійного та всебічного виховання молоді, вдосконалювати освітню систему та розширяти її кордони, «адже ж з гімназій і шкіл реальних виходять всі ті мужі, котрі з часом стаються духовними провідниками і репрезентантами краю» [12, 103]. Освіта повинна бути надбанням всього народу, освітній заклад, переконував Франко, повинен бути найважливішим інструментом по вдосконаленню всього суспільства. *Дефініцією успіху в цьому процесі має бути ґрунтовна просвітня робота інтелігенції особливо з молодим поколінням, яке в результаті цієї взаємодії в подальшому має зайняти її нішу і продовжити цей процес.* Саме інтелігенція, в контексті цієї взаємодії, на думку Франка має – «витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, звідки б вона не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може остоятися» [5, 579]. Франко передбачував які величезні труднощі чекають на інтелігенцію, в реалізації цього завдання в час приходу «нової доби». Особливу увагу, на шляху державотворення, потрібно звернути на те, щоб цей процес відбувався в цілому по всій країні. Це дуже важлива ідея, оскільки вже тоді завдячуючи столітнім перебуванням українських земель у складі різних імперій, які активно проводили антиукраїнську діяльність, на сході і заході України відбулися певні зміни в світоглядних та культурних аспектах свідомості народу. «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів. І се почуття не повинно у нас бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції» [5, 580].

У всіх думках та ідеях, які генерував мислитель в контексті державотворення та ролі молодого покоління в цьому процесі, наскрізно простежується наскільки важливим, вважав Франко, є формування високоморальних світоглядних засад та патріотизму молодого покоління. Говорячи про велике значення молоді в розбудові своєї країни, мислитель наголошував: «Наскільки ми почуємося до того обов'язку, чи і наскільки совісно, розумно, одумано візьмемося до сповнювання, від того буде залежати в дуже в великій мірі наша будущина яко нації, здібної зайняти місце в хорі інших культурних націй» [5, 580]. Це переконання Франка також чітко окреслене, тільки в поетичній формі, у вірші «Національний гімн»:

Не пора, не пора
Москалеві й ляхові служить!
Довершилась Україні кривда стара –
Нам пора для України жити
Бо пора та великая єсть!
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь,
Рідний краю, здобути тобі!
[4,175].

«Українська національна ідея часів нашої бездержавності ніколи не була так чітко, правдиво, безстрашно окреслена як у цьому творі Франка».[6, 11]. – доводить Д. Павличко.

Великої уваги Франко надавав проблемі діалогу та взаєморозуміння в стосунках між інтелігенцією та простим народом. Ця проблема набула для мислителя важливого смисложиттєвого значення. Багато ідей, які генеруються науковими діячами та мислителями, за своїм змістом та глибиною часто випереджають свій час, а тому не рідкісним є в суспільстві явище нерозуміння та несприйняття їх з боку простого народу. Питання взаєморозуміння та довіри в цьому відношенні є надзвичайно важливим, особливо в контексті проблеми «вождівства». Пошук провідника народу, як репрезентанта науково-політичної еліти є надзвичайно важливим та актуальним питанням, вважав Франко. У зверненні до української молоді в праці «Одвертий лист до галицької української молоді» мислитель з перших слів гостро порушує деякі аспекти цієї проблеми, пишучи: «те, що я хочу сказати, Вам, мої молоді приятелі, таке велике й радісне і zarazом таке важке і прикре, що я бажав би, щоб се сказали Вам якісь авторитетніші від мене уста, щоб се сказав Вам хтось, кого Ви найбільше любите і поважаєте і кому найбільше довіряєте, щоб воно могло ввійти в Ваші серця як могутній імпульс

до нового життя, як вітхнення до нової праці, до перебудови Вашого власного «я» відповідно до нового світогляду [5, 576]. Франко тут порушує вже частково зачеплену нами проблему авторитету, поваги та довіри до людини за якою може піти нація. Цій темі присвячена низка його творів, зокрема поема «Мойсей», яка є вершиною творчої спадщини мислителя, а також поеми «Смерть Каїна» та «Похорон. Проблема «вождівства», як ми вже називали її, певною мірою переводиться Франком в морально-етичний план щодо її осмислення. Це найбільше стосується особистісних засад та принципів, цінностей, на які спирається людина, яка бере на себе відповідальність лідера. Дуже часто «псевдовождів» пропонують людям «панацею» від усіх бід. За цими обіцянками дуже часто стоїть обман, лицемірство та безвідповідальність. Це, в свою чергу, призводить до недовіри народу практично до будь яких закликів з боку політичних діячів. Подібну ситуацію ми спостерігаємо в сьогоденні. Зараз в нашій державі практично відсутня довіра до влади та найголовніших державних інститутів, а також до опозиції, яка обіцяє виправити складну економічну та духовну кризову ситуацію. Особливо негативним є також відсутність моральних авторитетів у суспільстві серед діячів культури та науки. Усвідомлюючи цю проблему, Франко робить наголос в суспільстві на тому, потрібно найперше звертати увагу на людські риси «імовірних» вождів, їх щирості та відповідності їх морального рівня. «Голосний, фразеологічний та в більшій частині не щирий, бо ділами не попертий патріотизм мусить уступити місце поважному, мовчазному, але глибоко відчутному народолюбству, що виявляє себе не словами, а працею» [5, 581]. Дана оцінка фальшивого патріотизму повній мірі відповідає сучасній, політичній дійсності нашої Батьківщини. Дуже часто в українській політиці з'являються люди вдягнені у вишиванку та озброєні національною ідеєю, справжня мета який не добробут країни, а власні інтереси та збагачення. «Наша аж до границь безхарактерності посунена толеранція – вважає Франко – ... мусить уступити місце живішому моральному почуттю і енергійнішій реакції против усякої моральної гнилизни».[5 581].

Яскравими та взірцевими прикладами того якими повинні бути провідники українського народу є постаті Захара Беркута та Мойсея з однойменних творів – повісті «Захар Беркут» та поеми «Мойсей». Зображуючи своїх художніх героїв, І. Франко показує нам своє бачення якою має бути роль суспільного лідера, якими мають бути його переконання та громадянська позиція. Головна життєва мета Захара Беркута – служити громаді. «Життя лиш Доти має вартість, – говорив він часто, – доки чоловік може помагати іншим» [8, 40].

Єдиною альтернативою проблемі «суспільного лідерства» на думку Франка є виховання нового високоморального, інтелектуального та національно свідомого молодого покоління, з якого і вийдуть справжні провідники української нації. А тому мислитель закликав молодь до «інтенсивної, невсипущої праці над собою самими! Здобуйте знання, теоретичне і практичне, гартуйте свою волю, – наголошував Франко, – виробляйте, себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявляти ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною тихою працею. Таких мужів потребує кожна нація і кожна історична доба, а в двоє сильніше буде їх потребувати велика історична доба, коли всій нашій Україні перший раз у її історичнім житті всміхнеться хоч трохи хоч трохи повна горожанська і політична свобода [5, с.584]. Минуло 86 років, коли ці пророчі слова збулися та набули особливої актуальності. Написані вони були 1905 році Франком і чекали майже століття коли закінчатся блукання нашого народу і прийде на правду велика доба, доба Української Незалежності.

Віру в в прихід цієї доби для українського народу І. Франко демонстрував також у «Святовечірній казці»:

Отее рідня моя! Отее моя держава,
Мої терпіння всі, моя будучність, слава:
Дністер, Дніпро і Дон, Бескиди і Кавказ,
Отее, сини мої, мій чудний рай – для вас!
Любіть, любіть його! Судьби сповниться доля,
І швидко власть чужа пропаде з сего поля!» [7, 409].

Однією з головних причин такого довгого шляху до свободи, була відсутність віри політичної еліти в свою націю. Як говорив Франко «зневіра в народ і його сили, зневіра в можливість добитися власною силою кращої будущини – ось джерело всіх тих хитань, помилок і апостазій, яких повна наша історія» [3, 254].

Серйозну увагу Іван Франко приділяв співвідношенню національного та соціального в контексті проблеми українського державотворення. В багатьох своїх працях, таких як «Формальний і реальний націоналізм», «Критичні письма о галицькій інтелігенції», національне питання було другорядним і розглядалося в контексті соціального.

У цілому проблема співвідношення соціального і національного феномену у світоглядних орієнтацій І. Франка зазнала еволюції: від визнання першорядності соціального щодо національного – до їх «рівнорядності», а далі – до пріоритетності національного. Ця еволюція проходила не просто, а болісно, і відповідала загальній еволюції суспільно-політичних поглядів письменника – від симпатика щодо марксизму до його заперечення, від громадівського соціаліста до демократа національного. На думку Д. Паличка до усвідомлення, «що тільки національна свобода може стати основою соціальної справедливості, а національна держава – основою невмирущості народі», Франко дійшов «не в часи власних мойсеєвих натхнень», а набагато раніше [6, с.10].

Франківський націоналізм – переконаний Д. Павличко, – це «дія на оздоровлення духовного ества нашого народу, на вигоювання ран, що їх на нашій землі залишили колючі дроти кордонів, пожежі релігійних чвар, між братня, може, найтяжча ненависть. Це високоморальна філософія, яка не трактує чужу націю як ворога, а підкреслює в її культурі та суспільному житті благородні, патріотичні тенденції, в яких треба бачити приклад для наслідування» [6, 32].

На превеликий жаль теоретична та практична значущість світоглядних ідей Івана Франка, зокрема щодо ролі молоді в державотворенні, повною мірою ще не оцінена і не використана сучасниками. Проникливі аналітичні спостереження за реаліями життя, направленість в прийдешнє, багатовекторність та глибока науковість творчих пошуків Франка, по справжньому доводять унікальність його як мислителя не тільки вітчизняного, а світового масштабу.

Література

1. Вишнівський Р. Іван Франко про виховання молоді / Р. Вишнівський. – Дрогобич: Ред.-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2009. – 81 с.
2. Возняк С. М. У пошуках суспільного ідеалу (І. Франко і соціалізм). Монографія / С. М. Возняк. – 2-е вид., доп. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007, – 176 с.
3. Між своїми (Епізод із взаємин між галичанами й українцями 1897 р.) (1897) / «Будівничий української державності: Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / Упоряд. Д. Павличко. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія, 2006. – С. 251-273.
4. Не пора // З вершин і низин: Зб. поет. тв. 1873-1893 рр. – К. – Ляйпціг: Українська накладня, 1920. – С.175.
5. Одвертий лист до галицької української молоді (1905) / «Будівничий української державності: Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / Упоряд. Д. Павличко. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія, 2006. – С. 576-584.
6. Павличко Д. Іван Франко – будівничий української державності / «Будівничий української державності: Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / Упоряд. Д. Павличко. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія, 2006. – С. 5-33.
7. Святвечірня казка // Франко І.Я. Вибрані твори: у 3-х т. / Ред. кол. В. Скотний та інші. – Дрогобич: Коло, 2004. – Т. 1. – С. 408-410.
8. Франко І. Захар Беркут / І. Я. Франко // Зібрання творів: у 50-ти т. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 16. С. 7-154.
9. Франко І. Я. Мислі о еволюції в історії людськості / І. Я. Франко // Зібрання творів: У 50-ти т. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 76-139.
10. Франко І. Я. Мойсей // Франко І. Я. Зібрання творів: у 50-ти т. – К. : Наук. думка, 1976. – Т. 5. – С. 201-264.
11. Франко І. Наше теперішнє положення / І. Я. Франко // Зібрання творів: у 50-ти т. – К. : Наук. думка, 1976. – Т. 46. – Ч. 1. – С. 306-332.
12. Франко І.Я. Педагогічні статті і висловлювання / І. Я. Франко; [За ред. О. Дзевєріна]. – К. : Рад. Школа, 1960. – 299 с.

Summary

Matkovsky M. A State-Creative Role of Young People in Terms of Ivan Franko's Ideas. In the article the looks of Ivan Franko are investigated to the problems of Ukrainian creation of the state. A value and importance of ideas of thinker are grounded in relation to the necessity of education of the highly educated young generation for realization of "national ideal". There is actuality of state organization conception of Franko in the context of contemporaneity. Keywords: Ivan Franko, young people, intelligentsia, national ideal, state system.